

§ 14. Паміж традыцыяй і авангардам: мастацтва Беларусі 1920—1930-х гадоў

Пачатак 1920-х гадоў у Беларусі абазначыўся як час імклівага развіцця авангарда. Адны мастакі сталі на шлях эксперымантаў з кампазіцыяй, формай, колерам. Іншыя працягвалі сваю творчую дзейнасць у рэчышчы мадэрну. І авангардысты, і прадстаўнікі мадэрну, а таксама самабытныя майстры выказвалі творчыя погляды, не адмаўляючыся ад нацыянальных традыцый мастацтва.

Новая мастацкая мова: Міхаіл Філіповіч. Мастацкая культура Беларусі 1920—1930-х гадоў развівалася пад эгідай лідараў мастацтва савецкай дзяржавы. Але пры гэтым беларускія мастакі ў сваіх творах імкнуліся ўвасобіць *рысы нацыянальнага характару мастацтва*. Яны стваралі тыповыя вобразы жыхароў беларускіх гарадоў і вёсак, пісалі карціны рэальнага жыцця беларускага народа, яго будняў і свят, працы і адпачынку, яго ўспрымання новай светабудовы.

Міхаіл Філіповіч.
Ілюстрацыя
да беларускай
народнай казкі
«Паляшук і чорт»
(1924 г.)

Першым мастаком, у работах якога нацыянальныя матывы прагучалі ў нязвычайнай для свайго часу форме, быў *Міхаіл Філіповіч*. Урадженец Мінска, мастак-эксперыментатар, ён у 1920—1930-х гадах знаходзіўся ў пошуку мастацкіх сродкаў. Працуючы як жывапісец, графік, сцэнограф, а таксама выступаючы аўтарам твораў дробнай пластыкі, ён увесь час удасканальваў тэхніку. На фарміраванне яго творчага крэда, безумоўна, наклала адбітак вучоба ў Маскве. Там беларускі мастак захапіўся праблемай мадэлявання формы колерам: ён стаў пісаць жывапісныя палотны колеравымі плямамі. Кампазіцыі літаральна напаўняліся мігаценнем святла. Успрымаючы найлепшыя дасягненні імпрэсіяністаў,

постімпрэсіяністаў, фавістаў, Філіповіч прыдумаў сваю мастацкую мову, у якой злучыліся авангардныя погляды і нацыянальны характар мастацтва.

Мастацкія творы М. Філіповіча 1920—1930-х гадоў адрозніваюцца дэкаратыўнасцю. Майстар працуе буйной формай, пазбягаючы залішніх дэталей. Пры разнастайнай тэматыцы работ амаль заўсёды можна распазнаць фальклорныя ноткі. Яны выяўляюцца то ў сюжэце, то ў настроі кампазіцыі. Чэрпаючы натхненне ў народнай творчасці, у каляндарных святах і абрадах беларусаў, Філіповіч стварае шматфігурныя кампазіцыі, напоўненыя дынамікай. Святочная атмосфера нараджаецца ў абрадавых дзеяннях, ва ўзаемасувязі фігур, якія ажыццяўляюць рытуал.

Яркія фарбы народных касцюмаў расквечваюць *кампазіцыю «Карагод»*. Экспрэсіўна выконваючы абрадавы танец, людзі ў святочным адзенні нібы зліваюцца з прыродным асяроддзем. Расшытыя арнаментальнымі ўзорамі кашулі, камізэлькі насычаных колераў, рознакаляровыя спадніцы і кідкія галаўныя ўборы, як палявыя кветкі, заліваюць навакольную прастору водбліскамі вясёлкавага святла.

**Міхаіл
Філіповіч.**
Карагод (1921—
1922 гг.)

Параўнайце мастацкія творы Міхаіла Філіповіча з работамі рускіх мастакоў 1920-х гадоў. Вылучыце падобныя і адрозныя рысы.

Напевы роднай зямлі. Прамяністасць родных прастораў, сугучная ўкладу сядзібнага жыцця, апявалася ў жывапісных палотнах беларускіх мастакоў 1920-х гадоў. То рамантызуючы хараство прыроды ў розныя сезоны года, то завабліваючы глядача на прагулку па сядзібным парку, то дэманструючы від на наваколле з расчыненага акна жылога памяшкання, беларускія пейзажысты выказвалі светаадчуванне сваёй эпохі. У кампазіцыях мастакоў няма нотак

Станіслаў Жукоўскі.
Ручай у хвойным лесе (1920 г.)

Уладзімір Кудрэвіч.
Раніца вясны (1924 г.)

трывогі або экспрэсіі бушуючай стыхіі. Яны поўныя гармоніі, меладычныя і заўсёды перадаюць стаўленне майстра да навакольнай прасторы.

У кампазіцыі *«Ручай у хвойным лесе»* Станіслава Жукоўскага ледзь улоўная мелодыя цёплага летняга ветру стварае адчуванне духмянасці прыроды. Гэта музыка жыцця. Яе падхоплівае хуткі ручай, які выгінаецца ля падножжа пакрытых сакавітай травой узгоркаў. Гульня адлюстраванага ў вадзе святла ўтварае ілюзію бязмежных прастораў. Здаецца, што завоблачныя высі апусціліся на дно ручая, прыслухоўваючыся да гукаў зямлі.

У імпрэсіяністычнай манеры перадаў гармонію святла і колеру *Уладзімір Кудрэвіч* у карціне *«Раніца вясны»*. Ахутаны лёгкай ранішняй смугой бярозавы гай ззяе багаццем фарбаў самацвэтаў. Перапляценне гнуткіх ствалоў маладых дрэў стварае філігранныя ўзоры, якія надаюць кампазіцыі дэкаратыўны эфект.

У чым, на ваш погляд, заключаецца адрозненне мастацкай манеры С. Жукоўскага і У. Кудрэвіча? Як мастацкая манера дапамагае перадаць характар кампазіцый гэтых майстроў?

«Маляваныя казкі». У 1920—1930-х гадах у сельскай мясцовасці Беларусі атрымалі распаўсюджанне *маляваныя дываны*, або *«маляванкі»*. Створаныя фарбамі на палатне, «маляванкі» служылі галоўным упрыгажэннем інтэр'ера народнага жылля. Яны былі яркім убраннем сцен, падобна да дэкаратыўных пано.

Маляваныя дываны сталі справай усяго жыцця *Алены Кіш*. Мастак-самавучка, А. Кіш выконвала свае творы ў прымітыўнай манеры. Стылізаваныя выявы, зразумела, не былі падобныя да работ майстроў жывапісу гэтага часу, што атрымалі мастацкую адукацыю. Яны нагадвалі роспіс куфраў або іншых прадметаў побыту, з якімі майстрыха была добра знаёмая. У сваёй творчасці А. Кіш выказала светаўспрыманне народа. Невыпадкава ў аснову яе твораў ляглі сюжэты райскага жыцця, каханьня.

«Маляванкі» А. Кіш выкананы ў адным стылі. Іх цэнтральную частку займае сюжэтная кампазіцыя, па краях — арнаментальная рамка з кветкавым дэкорам. Фон маляваных дываноў аднастайны, часцей сіні або чорны. Выявы людзей, жывёл, раслін плоскасныя і ўмоўныя, прапорцыі скажоныя. Так, у *кампазіцыі «Рай»* папугаі, што сядзяць на галінах пальмаў, па памерах пераўзыходзяць лісце дрэў і выглядаюць крыху менш за ільвоў.

Стылізацыя фігур таксама незвычайная. З дапамогай колеру, ліній і дэкаратыўных узораў А. Кіш стварае візуальныя імітацыі разьбы па дрэве, гравіроўкі, вязання. Выявы льва і львіцы падобныя да драўляных фігурак. Папугаі здаюцца выкананымі з металу. А фантастычная жывёла з трыма рагамі як быццам прыбраная ў вязаную вопратку.

«Маляванкі» бытавалі ў мяшчанскім асяроддзі з 1920-х па 1960-я гады. Пазней іх змянілі габелены і ворсавыя дываны. Як вы думаеце, з чым была звязана настолькі працяглая папулярнасць маляваных дываноў?

**Алена
Кіш. Рай
(1920-я гг.)**

Фантастычныя сферы: Язэп Драздовіч. У касмічнае асяроддзе завабліваюць дапытлівага гледача жывапісныя кампазіцыі *Язэпа Драздовіча*. У карцінах, створаных яшчэ ў 1930-х гадах, беларускі мастак заявіў свету пра магчымасць існавання пазазямных цывілізацый.

Будучы не толькі творчай натурай, але і даследчыкам, ён падарожнічаў па родным краі, збіраючы прадметы для музея народнай культуры, запісваючы песні і выконваючы замалёўкі беларускіх сядзіб і гарадоў. Яго захаплялі неабсяжныя непазнаныя прасторы — зямныя і касмічныя, рэальныя і выдуманя, населеныя і бязлюдныя.

Цікавы факт

У 1931 годзе Я. Драздовіч надрукаваў на беларускай мове свае ўяўленні пра касмічныя сферы ў брашурцы «Нябесныя бегі». У 1941 годзе ўбачыла свет яго «Тэорыя руху ў касмалагічнай прасторы».

Графічныя і жывапісныя работы Я. Драздовіча на касмічную тэматыку, хутчэй, з'явіліся плёнам народжаных ва ўяўленні ідэалаў гарманічнага свету. Ubачаныя аднойчы мастаком у снах прыродныя панарамы і архітэктурныя збудаванні нагадваюць розныя куткі зямлі. Так, напрыклад, у *кампазіцыі «Від пад кольцам на планеце Сатурн»* у акружэнні зелены дзеў стайць сялянская хата. А ў *карціне*

«*Сустрэча вясны на Сатурне*» сярод асветленай сонцам маладой травы б'е ключом крыніца.

Язэп Драздовіч.
Від пад кольцам
на планеце Сатурн
(1931 г.)

Разгледзьце жывапісную работу Я. Драздовіча «Сустрэча вясны на Сатурне». Што незвычайнага ў адлюстраванні чалавечых фігур вы бачыце?

**Язэп
Драздовіч.**
Сустрэча
вясны на
Сатурне
(1932 г.)

Нягледзячы на распаўсюджанне авангардных тэндэнцый у мастацтве Беларусі 1920—1930-х гадоў, мастакі захавалі самабытны характар творчасці. Матывы роднай зямлі сталі не толькі прадметам наіўнага сузірання прыгожага, але і ляглі ў аснову казачных, фантастычных кампазіцый, якія перадаюць уяўленні пра ідэальны свет.

Пытанні і заданні

- 1. Пeralічыце агульныя рысы, характэрныя для мастацтва Беларусі 1920—1930-х гадоў. Выкарыстайце інфармацыю на дадатковай старонцы. Свой адказ пацвердзіце мастацкімі прыкладамі.
- 2. У 1918 годзе ў краіне была адкрыта першая дзяржаўная навучальная ўстанова мастацкага профілю — Віцебскае народнае мастацкае вучылішча. Пазнаёмцеся з работамі выкладчыкаў вучылішча на дадатковай старонцы. Ідзі якіх мастацкіх плыней, стыляў вы можаце ў іх знайсці?
- 3. Адным з выдатных партрэтаў XX стагоддзя ў Беларусі лічаць скульптара *Заіра Азгура*. Пазнаёмцеся з яго творчасцю на дадатковай старонцы і ў інфармацыйных крыніцах. Супастаўце скульптурныя работы майстра з работамі Веры Мухінай. Што агульнага і рознага вы бачыце ў створаных імі вобразах?

Творчая майстэрня

4. Выканайце эскіз «маляванкі» ў стылістыцы А. Кіш або Я. Драздовіча (тэхніка — каляровы аловак, фламастар, гуаш або камп'ютарная графіка). Для стварэння праекта можна выкарыстаць фатаграфію, рэпрадукцыю мастацкага твора, трафарэт. Які сюжэт, вобраз ці арнаментальны матыў у вашай рабоце адлюстроўвае нацыянальны каларыт мастацтва?